

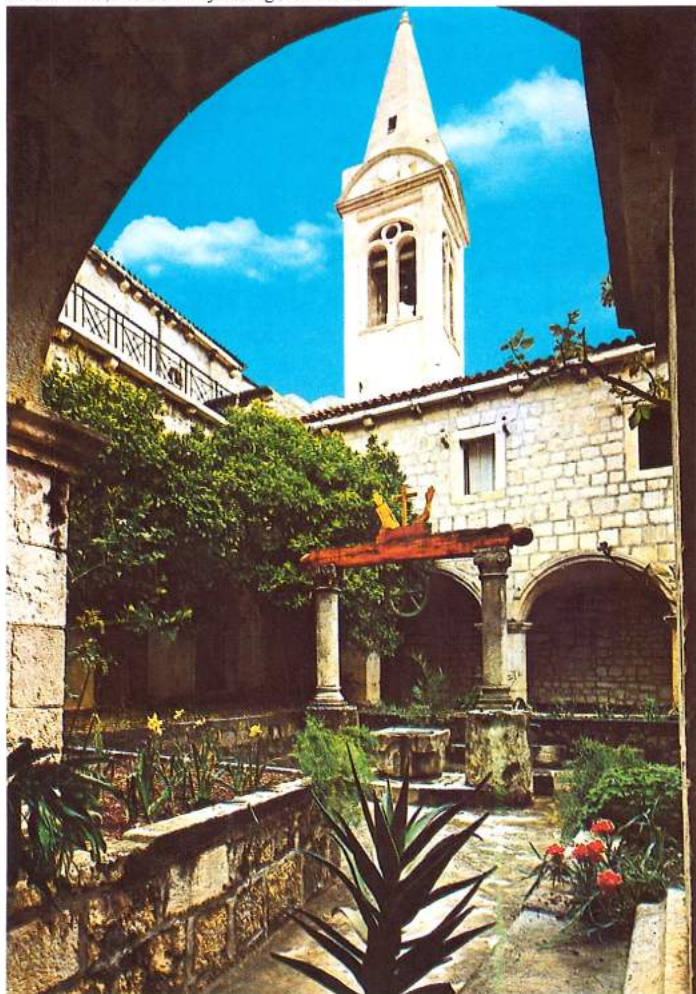

D. ZALUŠKI-HARAMIJA, crtež

knez Pribina kao svoju prijestolnicu (*Blatograd, Blatenski Kostel, Urbs paladarum, Mosapurc*). Izvori spominju nekoliko crkava u tvrđavi i naselju oko nje. Temelji jedne od njih, trobrodne crkve Sv. Ivana, otkriveni su na lok. Récskut. Crkva je bila podignuta vjerojatno prije Pribinina vladanja, a bila je prva »ecclesia baptismalis« toga područja. Oko 850. bila je u tvrđavi sagrađena crkva Sv. Marije, a nešto poslije crkva Sv. Adrijana. Benediktinski samostan u Pribininu gradu, posvećen 1019, pretvoren je u XVI. st. u tvrđavu, a 1702. razrušen. Iz Zalavára potječe nekoliko fragmenata s motivima kasne pletorne dekoracije.

LIT.: D. Deresényi, L'église de Pribina à Zalavár, Études Slaves et Roumaines, 1948. — A. Radnóti, Une église du haut moyen âge à Zalavár, ibid. — T. Bogvay, Izkopavanja v Zalavaru in njihova zgodovinska razlaga, ZUZ, 1952. R.

ZAOSTROG, klaustr franjevačkoga samostana

ZALUŠKI-HARAMIJA, Đurđena, slikarica i grafičarka (Vinkovci, 22. IV. 1928). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1951. Završila post-diplomski studij grafike 1953 (T. Krizman). U početku svojega rada slika kompozicije bliske lirskoj i asocijativnoj apstrakciji (*Doživljaj trga*, 1961; *U oblacima*, 1962). Poslije toga u zavičajnoj Slavoniji ili pak u ruralnoj Dalmaciji otkriva jednostavne motive naglašene monumentalnosti, simboličnosti i suzdržane ljestvice boja (*Smeđi pejzaž*, 1977; *Jesenji sprud*, 1978; *Tamni krajolik*, 1979). Osamdesetih godina radi ciklus kaligrafski prikazanih ribarskih mreža, blizak poetskome realizmu (*Kopačko pismo*, 1983). Specifičnom »pejzažnom minimalizmu« pripadaju njezini crteži ugljenom ili pastelom (*Ogoljele vrbe*, 1989). — Samostalno je izlagala u Zagrebu, Rovinju, Vinkovcima, Osijeku, Sisku, Krapini, Vukovaru, Starome Gradu na Hvaru, Sesvetama i Iloku. Bavi se primijenjenom grafikom.

LIT.: V. Zlamalik, Đurđena Zaluški (katalog), Sisak 1976. — M. Baričević, Đurđena Zaluški-Haramija (katalog), Zagreb 1977. — Z. Poznić, Đurđena Zaluški (katalog), Zagreb 1979. — V. Bužančić, Đurđena Zaluški (katalog), Zagreb 1983. — A. Bauer, Đurđena Zaluški (katalog), Zagreb 1989. — P. Haramija, Đurđena Zaluški (katalog), Ilok 1990. R.

ZAMASK, selo i brijeg I od Motovuna, odakle se proteže pogled na cijelu središnju Istru. Ilir. utvrđeno naselje (kasteljer). Župna crkva Sv. Mihovila sagrađena je 1570. na mjestu romaničke crkve istoga titulara a povećana 1727. Nedaleko od nje je barokna crkva Sv. Martina sagrađena također na mjestu romaničke crkve (sada napuštena). Z od mjesta prema Motovunu je romaničko-gotička crkva Sv. Magdalene s polukružnom ugrađenom apsidom, oslikana freskama poč. XV. st. (u kaloti apside Majestas Domini, a ispod apostoli).

LIT.: B. Fučić, Istarske freske, Zagreb 1963. — A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Zagreb—Pazin 1982. A. Bad.

ZANINOVIĆ, Ante, crtač, scenograf i režiser (Beograd, 31. X. 1934). Studirao na Akademiji u Zagrebu i bavio se slikarstvom. Jedan je od prvaka zagrebačke škole crtanoga filma. Bio je gl. crtač i animator filma D. Vunaka *Krava na granici* (1963), suautor nekoliko filmova iz prve serije *Profesor Baltazar* (1969), te filma *Maestro Koko* (1969). *Truba* (1964) je njegov prvi autorski film; slijede filmovi *Zid* (1965), *Priča bez veze* (1966), *Rezultat* (1966, scenografija), *O rupama i čepovima* (1967), *Noge* (1968), *Ornitologija* (1971), *Homo augens* (1972), *Dezinfekcija* (1975), *Predstava* (1982), *Allegro vivace* (1983, gl. crtač Z. Lončarić), *Tempo secondo* (1987, crtač M. Berber) i *Čarobnjak* (1988). Njegovo najbolje djelo *Zid* nagrađeno je na festivalima u Londonu, Bergamu, Locarnu, Miamiu, San Franciscu i Beogradu. Realizirao je mini filmove *Ab ovo* (1969) i *Komentar* (1971); okušao se i u kratkometražnome igranom filmu (*Weekend*, 1972; *Dobro jutro, sine*, 1978, nagrađen na festivalu u Sitgesu). R.

ZANINOVIĆ, Marin, arheolog (Velo Grablje, 18. I. 1930). Studirao na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, gdje od 1957. radi pri katedri za ant. arheologiju. Posebno se bavi ant. i ilir. problematikom na I obali Jadrana. Predavao na Filozofskom fakultetu u Ljubljani (1967/68). Vodio arheol. istraživanja na otoku Hvaru (Stari Grad, Dol). Član Međunarodnoga udruženja za grčku i latinsku epigrafiju (AIEGLE).

BIBL.: *Tri antička reljefa s otoka Hvara*, Opuscula archaeologica, VI, Zagreb 1966; *Ilirsko pleme Delmati*, Godišnjak ANUBiH, 1966, 4; *Neki primjeri smještaja antičkih gospodarskih zgrada na obalno-otočkom području Dalmacije*, Arheološki radovi i rasprave, IV—V, Zagreb 1967; *Burrium, castellum — municipium*, Diadora, 1968, 4; *Limitacija Stonskog polja*, Adriatica praehistorica et antiqua, 1970; *Kninsko područje u antici*, Arheološki radovi i rasprave, Zagreb 1974; *On some relations between Anatolia and Dalmatia*, Proceedings of the X International Congress of Classical Archeology, Ankara 1978; *Greek Land division at Pharos*, Archaeologia Iugoslavica (Beograd), 1980—1981, 20—21; *Prata legionis u Kosovom Polju kraj Knina*, Opuscula archaeologica, X, Zagreb 1985; *Antička arheologija u Hrvatskoj*, ibid., XI—XII, Zagreb 1987; *Villae rusticae u području Epidaurae*, u knjizi: Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Zagreb 1988; *Classis Flavia Pannonica*, u knjizi: Arheološka istraživanja u Slavonskom Brodu i Brodskom posavlju, Zagreb 1993. — Od Helena do Hrvata, Zagreb 1996. B. Čk.

ZANOŠKI-GUDLIN, Đurđica, kiparica (Prosenik u Hrvatskome zagorju, 16. I. 1950). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1975 (V. Michielli). Bila je član grupe »Biafra« 1974—78. Predstavnicima angažirane figuracije neoekspresionističkih obilježja; pretežno radi u poliesteru (*Pred televizorom*, 1976; *Gospodin*, 1978; *Gospođa*, 1978; *Vlado*, 1982; *Ivanova mati*, 1994). U posljednje vrijeme radi u drvu i terakoti (*Velika glava* i *Zagrljaj* obje 1994). — Samostalno je izlagala u Zagrebu. Bavi se izradom nakita.

LIT.: A. Kralj, Đurđica Gudlin Zanoški (katalog), Zagreb 1983. — V. Slavica Gabout, Đurđica Gudlin Zanoški (katalog), Zagreb 1994. Ž. Sa. i R.

ZAOSTROG, selo u Makarskom primorju. Prema očuvanim ulomcima rim. natpisa i arhit. ukrasnih dijelova, na položaju današnjega Gornjeg

I. ZASCHE, naslovna strana albuma *Park Jurjaves*

Zaostroga nalazilo se ant. naselje. Na seoskome je groblju gotička crkva Sv. Barbare, obnovljena u baroku, kada joj je dodan zvonik na preslicu s tri luka. — Franjevački samostan počeo se graditi u XVI, a dovršen je u XVII. st. Samostansko zdanje i crkva zatvaraju dvorište s klaustrom na lukove. Crkva je jednobrodna građevina; nad portalom natpis na bosančici. U unutrašnjosti su barokni mramorni oltari, barokni drveni kor i orgulje majstora P. Nakića (XVIII. st.). U crkvi su poprsja pjesnika A. Kačića Miošića i I. Despota, djela I. Rendića. U samostanu se čuvaju biblioteka i arhiv s građom važnom za razdoblje boravka Turaka u tim krajevima, zbirka umj. predmeta iz XVI—XVIII. st., te etnograf. zbirka. Donacija M. Veže otvorena je za javnost 1989.

LIT.: D. Rendić-Miočević, Antikni reljef plesača iz Zaostroga u Dalmaciji, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955. — N. Bezić-Božanić, Kule u Makarskom primorju, Makarski zbornik, 1970—1971. — J. Soldo, Inventar arhiva Franjevačkog samostana u Zaostrogu, Arhivski vjesnik, 1973, 16. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. N. B. B.

ZARO, Nikola, skriptor i iluminator. Rapski plemić koji je, kako to svjedoči njegov zapis na f. 2r, 1571. napisao i iluminirao *Liber rubeus* (*Libro rosso*), zbornik povelja i dokumenata koji se odnose na grad Rab. Knjiga se čuva u župnom uredu u Rabu.

LIT.: V. Brusić, Otok Rab, Kampion, s.a., str. 191.

ZASCHE, Ivan, slikar (Jablonec, Češka, 13. II. 1825 — Zagreb, 1. I. 1863). Sa starijom braćom Františekom i Josefom odlazi u Beč, gdje oslikavaju porculanske servise kopijama slika starih majstora. Ivan se u Beču upisuje 1846. na Akademiju, na kojoj studira do 1850. te izlaže na izložbama svoje žanr-prizore, vedute, krajolike i prve portrete (1850). U proljeće 1852. dolazi u Zagreb na poziv biskupa J. Haulika koji od njega naručuje seriju motiva iz parka *Jurjaves* (današnji Maksimir). U Hrvatskoj je našao svoju novu domovinu i ostao u njoj sve do kraja života. Od bilježaka s motivima *Jurjavesi* izveo je dvanaest litografija koje su 1853. tiskane i izdane u Beču kao album *Jurjaves* (pretisak objavljen u Zagrebu 1989). Naslikao je mnogobrojne portrete reprezentativnoga značaja i niz intimnih portreta manjega formata u akvarelu, na kojima su prikazani članovi hrv. velikaških i građanskih obitelji. Svi portreti, pojedinačni ili skupni, svjedoče o značajkama slikara tzv. građanskoga portreta bečkoga kruga (M. Daffinger). Među djelima te vrste ističu se profinjenim kolorističkim skladom *Julijana Koritić-Mrazovečka* (1853), *Ljudevit*

Vukotinović (1855), *Izabela i Josip Schlosser* (1856), *Aleksandrina Kulmer* (1859) i minijature na bjelokosti (*Ivana Pichler*, 1855). Po nalogu bana Jelačića putuje 1855 (s J. Schlosserom i Lj. Vukotinovićem) po Lici i primorju. Na tome znanstveno-umjetničkom obilasku nastala su njegova najbolja djela, niz preciznih crteža i prozračnih akvarela, studije nar. nošnja i pejzaži rađeni u prirodi (*Seljakinje iz Brinja*; *Mlin kod Bilaja*; *Pogled sa Bilaja na Velebit*; *Ulaz u Trsat*). Akvarelirane crteže, pejzaže i nar. nošnje slikao je poslije u okolini Zagreba (*Seljaci u Lužnici ili Žetelice*). Slične odlike imaju njegova studija za litografiju *Zagrebačke vedute* i dokumentarni crtež *Instalacija bana Šokčevića*. Važne su njegove mnogobrojne oltarne slike u crkvama S Hrvatske (Stenjevec, Pušća, Brckovljani, Prozorje, Mače, Lovrečina). Za kapelicu nekadašnje bolnice milosrdne braće u Ilici u Zagrebu izradio je sliku *Ispovijed češke kraljice Ivane pred Sv. Ivanom Nepomukom* (1856). Zscheovo naslijeđe i radionicu preuzeo je njegov pomoćnik Julije Huhn, a njegov način slikanja uz neposredno promatranje prirode nastavili su N. Mašić, F. Quiquerez i S. Raškaj. Plodno i raznovrsno Zscheovo slikarsko djelovanje, u svojem malom pomaku od bidermajera do čistoga romantizma, obilježilo je desetljeće hrv. slikarstva poslije sredine XIX. st.

LIT.: Lj. Babić, Umjetnost kod Hrvata, Zagreb 1943. — M. Peić, Ivan Zsche, Devedesetogodišnjica smrti velikog hrvatskog slikara, Naprijed, 11. IX. 1953. — Slikarstvo XIX. stoljeća u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1961. — M. Peić, Ivan Zsche, Bulletin JAZU, 1963, 3. — Isti, Ivan Zsche, Republika, 1964, 5. — M. Schneider, Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX. stoljeća (katalog), Zagreb 1971. — Ista, Portreti 1800–1870 (katalog), Zagreb 1973. — Ista, Ivan Zsche, Zagreb 1975. — Ista, Gradovi i krajevi na slikama i crtežima od 1800. do 1940 (katalog), Zagreb 1977. R.

ilustracija na str. 510

ZAŠTITA PRIRODE. Ideja o zaštiti prirode javlja se sred. XIX. st. kao otpor prirodoslovaca i umjetnika uništenju izgleda krajolika (urbanizacija, industrijalizacija), kao obrana od nerazumna iskorišćivanja prirodnih dobara (npr. kamenolomi, lov na kitove) te od teških posljedica poremećaja prirodne ravnoteže (erozija, poplave, suše, promjene klime).

U to se doba poduzimaju prvi zaštitarski pothvati: tako je u Francuskoj 1853. šuma Fontainebleau proglašena prirodnim rezervatom, a u SAD je 1872. utemeljen prvi nacionalni park — Yellowstone National Park. Poč. XX. st., uz već postojeće društvene organizacije, utemeljene su i državne službe za zaštitu prirode i doneseni zakoni o zaštiti prirode. God. 1928. utemeljen je Međunarodni ured za zaštitu prirode u Bruxellesu, koji je